

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДАВНІХ РЕЛЬЄФНО-КРАПКОВИХ АБЕТОК У БРАЙЛІВСЬКИХ СТАРОДРУКАХ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИДАННЯ СУЧАСНИХ ДОСТУПНИХ ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

*Ганна Серпутько,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри офтальмопедагогіки та офтальмопсихології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна,
e-mail: ann_nika@ukr.net*

На початку статті здійснено загальне ознайомлення з проблемою книговидання в Україні навчальної літератури для осіб з глибокими порушеннями зору (незрячих), зокрема для здобувачів вищої освіти. Проведений у статті порівняльний аналіз брайлівських кирилических алфавітів у стародруках має на меті: 1) хоча би частково передати дух і орфографію історичної доби до російської орфографічної реформи 1918 р.; 2) здійснити спробу реконструювання та упорядкування рельєфно-крапкової системи Брайля на давніх історичних етапах для забезпечення можливості створення та видання сучасних доступних підручників з давніх мов, друкованих рельєфно-крапковим шрифтом Л. Брайля, для задоволення освітніх потреб студентів з глибокими порушеннями зору, які є здобувачами вищої освіти в закладах вищої освіти України, а також із метою відновлення і відтворення пам'яток, з якими зможуть працювати незрячі науковці (історики, лінгвісти, релігієзнавці, тифлологи тощо).

Ключові слова: шрифт Брайля; студенти з глибокими порушеннями зору; вища освіта; давні мови, доступні підручники.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Видання підручників рельєфно-крапковим шрифтом Л. Брайля для закладів загальної середньої освіти на сьогодні забезпечується державою за бюджетні кошти на тендерних засадах. І хоча забезпечення школярів підручниками і навчальними посібниками в Україні все ще залишається складною проблемою, незрячі студенти, які продовжують здобуття вищої освіти у закладах вищої освіти (ЗВО), практично позбавлені можливості користуватися підручниками і навчальними посібниками, необхідною словниково-довідниковою літературою, надрукованою шрифтом Брайля, жодної державної підтримки такі видання не мають, тому питання забезпечення підручниками і навчальними матеріалами у доступних форматах цілковито перекладається на ЗВО. Доступними для студентів із глибокими порушеннями зору (незрячих) можуть бути підручники, навчально-методичні

посібники та наукові видання в електронних неграфічних форматах, які за допомогою виводу мовлення спеціальними скрінрідерами незрячі студенти можуть читати, сприймаючи інформацію на слух, готуватися до різних видів занять, виконувати різноманітні завдання, готувати наукові кваліфікаційні роботи тощо. Проте не всі електронні документи є на сьогодні доступними для навчання таких студентів, значна частина з них виконана у графічних, наприклад PDF-форматах, які не коректно, або й взагалі не розпізнаються і погано відтворюються скрінрідерами, особливо глибоко це відчутно за умов широкого залучення технологій дистанційного навчання в країні протягом останнього року. До доступних форматів умовно можна віднести й озвучену освітню літературу, тобто записану на різних носіях із голосу, однак справа в тому, що не кожен підручник і далеко не з кожного предмета може сприйматися лише на слух студентом із глибокими порушеннями зору. Провідним серед доступних форматів є й книги, надруковані рельєфно-крапковим шрифтом Брайля. Але видання такої літератури є чи не найдорожчим, тому українські заклади освіти не послуговуються ними у підготовці студентів з глибокими порушеннями зору. Хоча під час сприймання лише на слух низки навіть гуманітарних дисциплін, у незрячих студентів виникають вагомі труднощі з опануванням фахово важливих курсів, виконанням не обхідних завдань тощо. Зокрема, вагомі труднощі для студентів з глибокими порушеннями зору становить вивчення іноземних мов зі складною лінгвоструктурою, а також опанування давніх мов, чи не найважчими серед яких є давньогрецька й старослов'янська (церковнослов'янська) мови.

Підручників, навчальних посібників і додаткових матеріалів зі старослов'янської мови, надрукованих шрифтом Брайля, просто не існує не лише через високу вартість таких книг, а, перед усім через неупорядкованість старослов'янської абетки за системою Л. Брайля. Проблема вивчення фахово важливих історичних мовних дисциплін та давніх мов полягає в тому, що люди з глибокими порушеннями зору не можуть їх вивчати лише на слух. Це стосується, зокрема, старослов'янської мови, курсу історичної граматики, давньогрецької мови тощо. Найефективнішим видається сприймання цими студентами текстів і лексики давньої мови на конкретно-чуттєвій основі, тобто на дотик, на основі

читання книг, надрукованих рельєфно-крапковим шрифтом Л. Брайля. Більше того, попередні етапи нашого дослідження засвідчують, що понад 90 % опитаних незрячих студентів вважають, що для успішного засвоєння такої навчальної дисципліни, як "Старослов'янська (церковнослов'янська) мова", їм би дуже допомогли саме підручники та інші навчально-методичні посібники, надруковані рельєфно-крапковим шрифтом Л. Брайля [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Що до дослідження вузькофахових питань адаптації текстів старослов'янської мови рельєфно-крапковим шрифтом Брайля, то можна згадати лише праці російської студентки О. Осадчої, виконані під науковим керівництвом проф. О. Гіппіуса, які базуються на введенні додаткових символів для відображення рельєфно-крапкової абетки старослов'янської мови для зручності роботи з текстами як зрячих, так і незрячих людей, проте цей шлях веде до збільшення і так чималих обсягів книг, надрукованих шрифтом Брайля. Ми ж у своєму дослідженні підемо дещо іншим шляхом, а саме через зіставлення алфавітів кількох мов. Історичні аспекти створення і поширення рельєфно-крапкової системи Л. Брайля у світових масштабах розкриваються у колективній праці Є. П. Синьової, Л. М. Медведок, Т. М. Гребенюк, Г. П. Серпутько [2]. Питаннями соціально-психологічної адаптації студентів з порушенням зору до умов навчання у ЗВО займалася Т. М. Гребенюк [3], окремі аспекти наступності у здобутті середньої та вищої освіти особами з глибокими порушеннями зору досліджувала С. В. Федоренко [4], питання створення умов доступності для якісного навчання незрячих студентів висвітлювалися М. І. Федоренком та ін. [5].

Формулювання цілей статті. Саме заради забезпечення можливості упорядкування абетки старослов'янської мови для подальшого видання необхідної навчально-методичної, наукової та довідникової літератури шрифтом Л. Брайля для потреб студентів з глибокими порушеннями зору (незрячих) у статті здійснено спробу порівняльного аналізу і реконструювання символів давніх кирилических абеток та інших рельєфно-крапкових азбук, які належать до групи слов'янських мов.

Виклад основного матеріалу доцільно, на нашу думку, розпочати з побіжного огляду історичних аспектів створення та загального поширення рельєфно-крапкового шрифту Л. Брайля на світових теренах, що матиме вагоме значення для здійснення заявленого нами порівняльного аналізу як важливе його підґрунтя й базова передумова. Отже, систему рельєфно-крапкового письма для незрячих людей було створено у 20-х роках ХІХ ст. французьким незрячим тифлопедагогом Луї Брайлем, хоча поширення та світового визнання вона набула лише по смерті її автора (після 1852 р.).

Відповідно, рельєфно-крапкова система Луї Брайля базувалася на латинській основі французької абетки. Із за значеного також впливає, що реконструюванням та впорядкуванням алфавітів давніх мов, таких як старослов'янська, що вважалася мертвою, дослідники спеціально не займалися, проблема невпорядкованості абетки зазначеної мови за системою Брайля набуває актуальності у процесі фахової підготовки студентів-істориків, лінгвістів, богословів з глибокими порушеннями зору. Нажаль, і досі (у ХХІ столітті) окремі дидактичні аспекти здобуття якісної освіти в ЗВО України незрячими студентами залишаються не вирішеними, що стосується й видання підручників у доступних форматах, тому студенти з глибокими порушеннями зору часто змушені долати такі дидактичні труднощі самостійно, безсистемно, на власний розсуд. А потреба в упорядкуванні абеток давніх мов за рельєфно-крапковою системою Л. Брайля для забезпечення можливості видання необхідних навчальних підручників та посібників залишається нагальною.

Ще раз зазначимо, що рельєфно-крапкова система Луї Брайля базувалася на латинській орфографічній основі французької мови, тому засвоєння цієї універсальної системи для більшості індоєвропейських мов не становило особливих труднощів, хоча й набувало певних національних відмінностей щодо кожної національної мови. Створена Луї Брайлем система письма має 63 символи з різною конфігурацією крапок у шестикрапці (рис. 1).

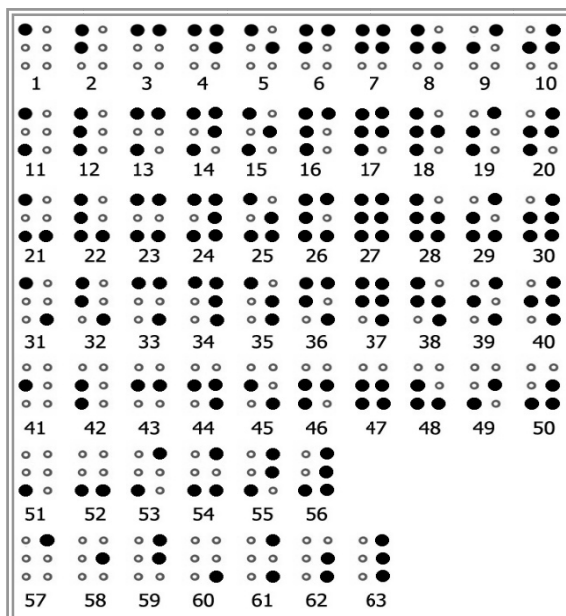

Рис. 1. Система Луї Брайля [2, с. 46]

Принагідно зазначимо, що наразі абетки всіх сучасних мов мають сформовану систему позначень рельєфно-крапковим шрифтом Брайля, зокрема існують і китайський та японський (неієрогліфічні) шрифти Брайля.

Цікавим видається питання, як саме адаптувалися кириличні абетки східнослов'янських мов до рельєфно-крапкової системи Брайля, через посередництво іншомовних джерел. Зокрема варто проаналізувати витoki створення російської абетки за системою Луї Брайля вдореформному її варіанті.

Поява брайлівської російської абетки припадає на другу половину XIX ст., безпосередньо в Росії шрифт Брайля поширюється від французької через посередництво англійської та німецької мов, які ґрунтуються на латинці. Історично так складалося, оскільки в Європі відносно швидко поширювалася унікальна система письма, створена Луї Брайлем для незрячих людей (проте вже по смерті її творця), стрімко розвивалися освіта незрячих людей та книгодрукування спеціальним шрифтом Л. Брайля, зокрема в Німеччині та Австрії.

Як незрячі люди, такі педагоги, що займалися їх просвітою, що мали змогу відвідувати, скажімо, Німеччину, вивчали надбання французької, англійської та німецької мов, для яких уже існувала система Брайля, і намагалися перекласти ці здобутки на національні основи. Так з'являється в Росії абетка незрячого князя

Дениса Оболенського, який, власне, й започатковує створення російської брайлівської абетки через посередництво французького, англійського та німецького брайлівських шрифтів, адаптуючи їх до кириличної східнослов'янської традиції російського письма. Таку 1861 р. з'являється російська абетка Д. Оболенського, яка ще дещо відрізнялася від загально прийнятої в Росії рельєфно-крапкової азбуки, проте вже багато в чому нагадувала її, а також сучасний брайлівський російський шрифт. Слід одразу звернути увагу на те, що, відштовхуючись від іншомовних брайлівських шрифтів, базованих на латинці, та самої системи Луї Брайля, Д. Оболенський у спробі створення російської абетки дотримується переважно кириличної традиції щодо порядку розташування букв.

Незвичним здається навіть розташування рельєфно-крапкової букви "в" , яка, відповідно до системи Луї Брайля, перебувала на периферії та блицзнаків, так само вона відображена й в абетках, базованих на латинці. Відмінності від поширеної згодом російської абетки спостерігаються і в рельєфно-крапкових позначеннях букв: з, й, ц, ы, ъ, ь, э, ю, я та ін., проте значна схожість все-таки спостерігається. Цікавимви дається й те, що буквене рельєфно-крапкове позначення цифр: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 Д. Оболенський відокремлює від основного алфавіту і зносить їх у нижній ряд, що незбігається з основною системою Брайля та брайлівськими абетками, що ґрунтуються на латинці, адже у згаданій рельєфно-крапковій традиції саме перші десять букв: a, b, c, d, e, f, g, x, i, j мали відповідне число в вираженні: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. У кириличній традиції ця системність порушувалася.

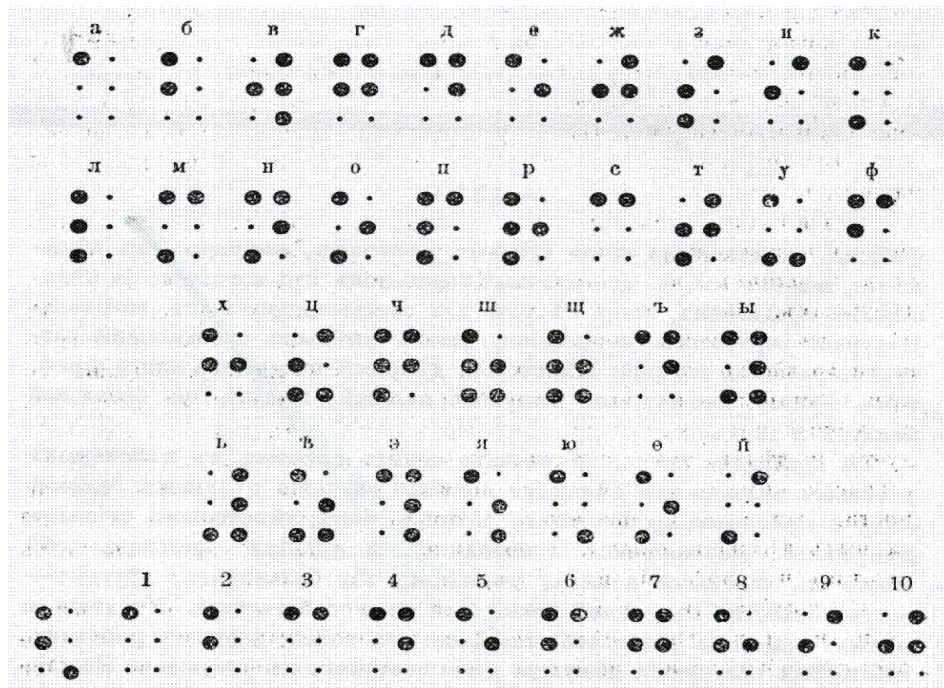

Рис. 2. Російська рельєфно-крапкова абетка Д. Оболенського [2, с.49]

Відомі також спроби О. Полежаєва (опікун Інституту для сліпих Людинолюбного товариства) зі створення російської рельєфно-крапкової абетки для незрячих, проте запропонований ним шрифт, хоча й базувався на шестикрапці, мав значні відмінності як від французької основи системи Луї Брайля, такі від абеток інших мов, тому докладніше на ньому не зупинятимемося.

В історії тифлопедагогіки відомі й інші спроби створення російської абетки за рельєфно-крапковою системою Луї Брайля чи адаптації її до російської кириличної традиції письма. Так чи інакше, але російська педагогічна спільнота розуміла необхідність створення російської рельєфно-крапкової абетки на цілісній системній основі шрифту Л. Брайля, тому в 1880 р. вже саме педагоги їдуть до Німеччини з метою вивчення надбань французьких та німецьких рельєфно-крапкових абеток для подальшого впорядкування російської рельєфно-крапкової абетки за системою Луї Брайля.

Зокрема, досвідчена педагог Катерина фон Трумберг після перебування зі спеціальною місією в Німеччині укладає російську рельєфно-крапкову абетку за системою Л. Брайля. У 1881 р. російський алфавіт шрифтом Брайля, створений К. фон Трумберг, був схвалений керівником Олександро-Маріїнського опікунства для

підкування про сліпих у Петербурзі К. Гротомі набув поширення через освітні заклади Людинолюбного товариства.

Дореформена абетка російського шрифту Брайля мала вигляд, зображений на рис. 3.

РОСІЙСЬКИЙ АЛФАВІТ

⠠	⠡	⠢	⠣	⠤	⠥	⠦	⠧	⠨	⠩	⠪	⠫	⠬	⠭	⠮	⠯	⠰	⠱
А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	І	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р
⠠	⠡	⠢	⠣	⠤	⠥	⠦	⠧	⠨	⠩	⠪	⠫	⠬	⠭	⠮	⠯	⠰	⠱
С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ы	Ь	Ъ	Э	Ю	Я	Ө	Ё

Рис. 3. Дореформена абетка російського шрифту Брайля [2, с. 52].

Уже завдяки аналізу цієї абетки можемо реконструювати такі важливі для нашого дослідження букви, які беруть свій початок ще з давньогрецької мови та відображені у старослов'янській абетці, а саме: ъ (єръ), ь (єръ), ы (єры), і (ижен), ѣ (ять), Ѡ (фита) (рис. 4).

КЛЮЧЪ КЪ ШРИФТУ БРАЙЛЯ.

А	Б	Ц	Д	Е	Ф	Г	Х	И	Ж
⠠	⠡	⠢	⠣	⠤	⠥	⠦	⠧	⠨	⠩
К	Л	М	Н	О	П	Ч	Р	С	Т
⠠	⠡	⠢	⠣	⠤	⠥	⠦	⠧	⠨	⠩
У	Ө	Щ	І	З	Й		Ъ	Ы	Ь
⠠	⠡	⠢	⠣	⠤	⠥		⠦	⠧	⠨
			Ъ	Ш	Я		Ю	Э	В
			⠠	⠡	⠢		⠦	⠧	⠨

Рис. 4. Ключ до шрифту Брайля до реформеної російської абетки [6]

Порівнюючи абетки у виданнях, надрукованих шрифтом Брайля у 80-х роках ХІХ ст., можна спостерегти нерегулярність вживання одних і тих самих символів на

позначення давніх літер, зокрема трапляються варіювання для позначення ъ (ять). У поширеній російській рельєфно-крапковій абетці (див. рис. 3) бачимо позначення ъ

крапковим знаком, який відповідає сучасній українській літері Є , у виданнях 1881 р. також зустрічаємо ідентичне позначення, проте вже у виданні 1886 р., яке аналізує у своїй розвідці П. Ольхін [6], ми бачимо інший крапковий символ на позначення ъ, що

відповідає крапковому позначенню української літерії . І хоча перший варіант позначень букви ъ у стародруках відповідної доби трапляється частіше, на нашу думку, другий варіант є прийнятнішим для пам'яток давньої української мови, оскільки саме в ній ъ вокалізувався як "і", а не "е", яку російській мові. Тому виникають підстави у старослов'янських та давньоукраїнських текстах шрифтом Брайля позначати ъ саме які

, а не як Є , на відміну від давньої російської традиції.

У вживанні інших давніх літер, зафіксованих в абетках і текстах, спостерігалися системність та регулярність позначень. Так Θ (фита) позначається крапковим символом , що відповідає літері "v" за латинкою.

Висновки і перспективи дослідження. Аналізовані літери (ъ (єрь), ь (єрь), ы (єры), і (ижен), ъ , (ять), Θ (фита)) – це, власне, й усе надбання, яке можна реконструювати з давніх рельєфно-крапкових кириличних абеток і текст, і для упорядкування рельєфно-крапкової абетки старослов'янської мови за системою Л. Брайля. На подальших етапах нашого дослідження слід звернутися до інших мов слов'янської групи, таких як польська, болгарська тощо, і докладніше розглянути ці національні абетки, створені за рельєфно-крапковою системою Л. Брайля. Наприклад,

польська мова зберегла назальні голосні: ą , ę , ó та їх відповідне крапкове позначення, яким можна скористатися для впорядкування рельєфно-крапкової абетки старослов'янської мови.

Використані джерела

- [1] Г. Серпутько, «Шляхи створення сприятливих умов для навчання у закладах вищої освіти (ЗВО) студентів з глибокими порушеннями зору (на прикладі вивчення старослов'янської мови)», *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*, Серія 5, Випуск 73, Т. 2, С. 66-69, 2020.
- [2] Є. Синьова, Л. Медведок, Т. Гребенюк, Г. Серпутько, Є. Синьова, *Наук. ред., Рельєфно-крапкове письмо. Шрифт Л. Брайля: підручник для студентів вищих навчальних закладів, 3-тє вид., перероб. і доп.* Київ, Україна : Кафедра, 2019.
- [3] Т. Гребенюк, «Соціально-психологічна адаптація інвалідів з вадами зору до навчання у вищих навчальних закладах», автореферат канд. психол. наук, ІСПП НАПН України, Київ, Україна, 2008.
- [4] С. Федоренко, П. Таланчук, Ред., Г. Онкович Ред., «Реалізація системи безперервної освіти у взаємозв'язку середньої школи для дітей з порушеним зором та вищої школи», *Зб. наук. праць Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. Київ, Україна: Університет "Україна", 2002. С.87-91.
- [5] Г. Серпутько, Т. Гребенюк, М. Федоренко, *Організаційно-методичні засади створення сприятливих умов для навчання у закладах вищої освіти (ЗВО) студентів з глибокими порушеннями зору. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук в Україні та країнах ЄС"*. Люблін, Польща, 2020. С. 241-245.
- [6] П. Ольхин, «Книга для слепых», *"Писчая Бумага и ее потребление"*, № 15, 1886. URL: <https://tiflo.info/blogs/p-m-olxin-kniga-dlya-slepykh/#more-2944>

References

- [1] H. Serputko, «Shliakhy stvorennia spryiatlyvykh umov dlia navchannia u zakladakh vyshchoi osvity (ZVO) studentiv z hlybokymu porushenniamy zoru (na prykladi vyvchennia staroslovianskoi movy)», *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova, Seriiia 5, Vypusk 73, T. 2, S. 66-69, 2020.*
- [2] Ye. Synova, L. Medvedok, T. Hrebenuk, H. Serputko, Ye. Synova, *Nauk. red., Reliefno-krapkove pysmo. Shryft L. Brailia: pidruchnyk dlia studentiv vyshchychkh navchalnykh zakladiv, 3-tie vyd., pererob. i dop.* Kyiv, Ukraina : Kafedra, 2019.
- [3] T. Hrebenuk, «Sotsialno-psykholohichna adaptatsiia invalidiv z vadamy zoru do navchannia u vyshchychkh navchalnykh zakladakh», avtoreferat kand. psykhol. nauk, ISPP NAPN Ukrainy, Kyiv, Ukraina, 2008.
- [4] S. Fedorenko, P. Talanchuk, Red., H. Onkovych Red., «Realizatsiia systemy bezperervnoi osvity u vzaiemozviazku serednoi shkoly dlia ditei z porushenym zorom ta vyshchoi shkoly», *Zb. nauk. prats Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvyvmy potrebamy*. Kyiv, Ukraina: Universytet "Ukraina", 2002. S.87-91.
- [5] H. Serputko, T. Hrebenuk, M. Fedorenko, *Orhanizatsiino-metodychni zasady stvorennia spryiatlyvykh umov dlia navchannia u zakladakh vyshchoi osvity (ZVO) studentiv z hlybokymu porushenniamy zoru. Materialy Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii "Suchasni tendentsii ta faktory rozvytku pedahohichnykh ta psykholohichnykh nauk v Ukraini ta krainakh YeS"*. Liublin, Polshcha, 2020. S. 241-245.
- [6] P. Olkhyn, «Knyha dlia slepykh», *"Pyschaia Bumaha y ee potreblenye"*, № 15, 1886. URL:<https://tiflo.info/blogs/p-m-olxin-kniga-dlya-slepykh/#more-2944>

Анна Серпутько, кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры офтальмопедагогике и офтальмопсихологии Национального педагогического университета имени М. П. Драгоманова, Киев, Украина

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ДРЕВНИХ РЕЛЬЕФНО-ТОЧЕЧНЫХ АЛФАВИТОВ В БРАЙЛЕВСКИХ СТАРОПЕЧАТНЫХ ИЗДАНИЯХ, КАК ПРЕДПОСЫЛКА ИЗДАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ДОСТУПНЫХ УЧЕБНИКОВ ДЛЯ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ УКРАИНЫ

В начале статьи осуществлено общее ознакомление с проблемой книгоиздания в Украине учебной литературы для лиц с глубокими нарушениями зрения, и в частности для соискателей высшего образования. Целью проведенного в статье сравнительного анализа брайлевских кириллических алфавитов в старопечатных изданиях являются: 1) частично передать дух и орфографию исторической эпохи до времени российской орфографической реформы 1918 г.; 2)

осуществить попытку сравнительного анализа и реконструкции символов древних алфавитов с целью исследования рельефно-точечной системы Брайля на древних исторических этапах для обеспечения возможности упорядочения алфавита старославянского языка и с целью дальнейшего издания современных доступных учебников древних языков рельефно-точечным шрифтом Брайля, для обеспечения потребности в них студентов с глубокими нарушениями зрения, а также для дальнейшего восстановления и воспроизведения памятков культуры, с которыми смогут работать незрячие ученые (историки, лингвисты, религиоведы, тифлологи).

Ключевые слова: шрифт Брайля; студенты с глубокими нарушениями зрения; высшее образование; древние языки, доступные учебники.

Hanna Serputko, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor; Associate Professor of Ophthalmopedagogy and Ophthalmopsychology of the National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine.

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF ANCIENT RELIEF-DOTTED ALPHABETS IN BRAILLE OLD PRINTS, AS A PREREQUISITE FOR THE PUBLICATION OF MODERN AVAILABLE TEXTBOOKS IN BRAILLE FOR HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE

At the beginning of the article there is a general acquaintance with the problem of book publishing in Ukraine of educational literature for people with profound visual impairments, and in particular for applicants for higher education.

The comparative analysis of Braille Cyrillic alphabets in old prints made in the article aims to:

1) to partially convey the spirit and spelling of the historical epoch to the times of the Russian spelling reform of 1918;

2) to make an attempt at a comparative analysis and reconstruction of the symbols of ancient alphabets in order to study the relief-dot Braille system at ancient historical stages to ensure the possibility of organizing the alphabet of the Old Slavonic language and to create and publish modern textbooks in ancient languages in an embossed font. Braille, to meet the needs of students with profound visual impairments, as well as to restore and reproduce monuments that can work with blind scientists (historians, linguists, theologians, typhologists, etc.).

The main problem in the study of professionally important historical language disciplines and ancient languages is that people with profound visual impairments cannot study them by ear alone. This applies in particular to the Old Slavonic language, the course of historical grammar, the ancient Greek language, etc. The most effective is the perception of these students of texts and vocabulary of the ancient language on a concrete-sensory basis, ie by touch, on the basis of reading books printed in the relief-dotted font by L. Braille. However, books on the Old Slavonic language do not exist due to the disorder of the alphabet of the Old Slavonic language according to the system of L. Braille. Arranging the alphabet of the Old Slavonic language according to the relief-dot system of L. Braille will ensure the possibility of proper adaptation and publication in Braille of the necessary educational and methodical literature, in particular the textbook on the Old Slavonic language for higher education institutions and other teaching materials for students (dictionaries, reference books, collections of monuments, practical tasks for students), etc. Textbooks and manuals adapted and published in Braille will make the education of blind students in Ukraine more accessible and of better quality, on a par with other students of higher education institutions (HEIs) who do not have visual impairments.

Keywords: Braille; students with profound visual impairments; Higher Education; ancient languages, available textbooks.